

Szemponatok Anonymus gesztájának helyesírás-történeti feldolgozásához*

TÓTH VALÉRIA

1. Bevezetés

Anonymus *Gesta Hungarorum* című munkája lényegében azóta áll több történeti nézőpontú tudományterület érdeklődésének középpontjában, mióta azt Schwandtner J. György és Bél Mátyás 1746-ban megjelentette. Az azóta eltelt 275 év alatt a nyelv- és az irodalomtörténet, a történettudomány szakemberei könyvek és tanulmányok százait jelentették meg az Anonymus-problematika legkülönbözőbb kérdéseit taglalva, hol összefoglaló céllal, hol egy-egy részletkérdésben igyekezve válaszokat adni.

Én magam a nyelvtörténet felől közelítve vállalkozom arra, hogy Anonymus gesztáját a mai tudományos ismeretek talaján állva teljes körűen feldolgozzam. Ennek keretében egy Anonymus-enciklopédia összeállítása mellett azon dolgozom, hogy a geszta nyelvtörténeti elemzését — az előzményirodalomra is meszszenően támaszkodva, de ahol szükséges azt meg is haladva — elvégezzem. A geszta magyar nyelvű szórványainak az összefoglaló áttekintése és a rájuk vonatkozó újabb eredmények szintetizálása ugyanis tekintélyes nyelv- és névtörténeti hozadékkal járhat (HOFFMANN–RÁCZ–TÓTH 2018: 36).

A nyelvtörténeti feldolgozás első lépése aligha lehet más, mint magából az írásból kiinduló vizsgálat: a helyesírás-történeti jellemzés. A helyesírás-történet pedig nemigen értelmezhető a hangtörténet nélkül, hiszen ez a két terület kéz a kézben jár. Az írás által megőrzött alakok korabeli hangzós formájának a rekonstruálása viszont feltételezi az adott lexéma (főleg helynév és személynév) etimológiai felfejtését, mert számos olvasati kérdésben csak ezáltal juthatunk el megnyugtató megoldásokig.

Bizonyosan lesznek a kutatás során olyan témakörök is, amelyekben végül nem vezet eredményre az analízis. De azt, hogy a negatív eredmény is mennyire

* A tanulmány az MTA–DE Magyar Nyelv- és Névtörténeti Kutatócsoport programja keretében készült.

lényeges lehet a tudomány előrehaladása szempontjából, az alábbiakban is igyekszem megmutatni. Írásomban mindenekelőtt arról szólok röviden, hogy milyen álláspontok ismeretesek a geszta keletkezési idejéről. Ez abból a szempontból fontos, hogy az adott korszak általános helyesírási jellemzőivel mérendők össze a geszta sajátosságai. Ezt követően néhány jelenséget kiemelve bemutatom Anonymus gesztájának helyesírását. Végül pedig kísérletet teszek arra, hogy a geszta keletkezése kapcsán felmerülő kronológiai csomópontok valamelyikébe — az adott korszakok, illetve a geszta helyesírási sajátosságai alapján — beilleszsem Anonymus munkáját.

Mindeközben azokat az irányelveket is igyekszem meghatározni, amelyek megítélésem szerint kiindulási alapként vezethetnek bennünket a vizsgálataink során.

2. Álláspontok Anonymus gesztájának keletkezési idejéről

Amint az közismert, a geszta az alábbi szavakkal kezdődik: „P. dictus magister ac quondam bone memorie gloriosissimi bele regis hungarie” (JAKUBOVICH 1937 [SRH. 1.]: 1); azaz „Mesternek mondott P, a néhai jó emlékű, dicsőséges Bélának, Magyarország királyának jegyzője” (PAIS 1975: 77).¹ Ez a felütés „kétismeretlenes” volta miatt okozott és okoz lényegében ma is fejtörést tudós szakemberek nemzedékeinek: ki volt a rejtélyes mester és melyik Béla királynak volt a jegyzője. Az előbbi kérdéssel itt nem foglalkozom, az utóbbi kapcsán pedig egy ábrán foglalom össze a szakirodalomban olvasható főbb álláspontokat, megjegyezve azt is, hogy a geszta keletkezését illetően milyen konkrét időpontok hangzottak el (lásd az 1. ábrát).

1. ábra. Főbb álláspontok Anonymus gesztájának keletkezési idejéről

A kutatók jó néhány főleg nyelven kívüli, de részben nyelvi érv alapján jutottak ezekre a megállapításokra: az érvelésben előkerülő tényezők között a bel- és külpolitikai viszonyok összefüggései, egyes történelmi-politikai események; a geszta helyneveinek formai sajátosságai, oklevélformulák, más filológiai megfontolások említhetők meg elsősorban.

¹ VESZPRÉMY LÁSZLÓ fordításában: „Mesternek mondott P / A fent említett mester, a jó emlékezetű Bélának, magyarország dicső királyának egykoron jegyzője” (2004: 9).

Az álláspontok két kronológiai csomópontot valószínűsítenek leginkább: a 12. század második felének néhány évtizedét (legvalószínűbben 1160–1170 között); illetve a 12–13. század fordulójának néhány évtizedét (legvalószínűbben az 1210-es évek végét). Annak, hogy P mester IV. Béla király jegyzője lett volna, és a geszta keletkezése 1247 körülre tehető, csekély a valószínűsége, ezzel ezért a továbbiakban nem is szükséges számolnunk.² A másik két lehetőség viszont — más-más érvelés alapján ugyan, de — komoly eséllyel vehető fel, így ezekkel összefüggésben érdemes megvizsgálunk azt, hogy vajon tud-e ebben a kérdésben mondani valamit a geszta szórványainak helyesírás-történeti elemzése.

3. Anonymus gesztájának helyesírási jellemzői

Vizsgálataim alapján Anonymus gesztája 1456 szórványadatot tartalmaz, amely 344 különböző névhez kapcsolódik: közöttük 223 helynév, 110 személynév és 11 közszó szerepel. Ezt az adatállományt elemeztem hang- és helyesírás-történeti szempontból. A latin és a latinizált alakokat nem vagy (az utóbbiakat) csak részlegesen vettem figyelembe. A *Mezesinas*, *Nitriensem*-féle, azaz a magyar névformából (*Meszes*, *Nyitra*) származó latinositott alakokra (pontosabban azoknak a latin esetvégződés előtti tövére: *Meszes-*, *Nyitr-*) tekintettel voltam, mert ezeknek a magyar helyesírás és hangtörténet számára is van mondanivalójuk. A magyarországi személyek nevének latinizált alakjait, pl. az *Arpadium* névformának az *Arpad* „tövé” (alapnevét) ugyancsak figyelembe vettem. A helyek latin vagy latinra fordított neveit viszont (pl. *Danubius*, *Tiscia*; *Alba Regia*, *Castrum Ferreum*) figyelmen kívül hagytam az elemzések során. (Az adatbázis elérhető itt: <https://dehatest.herokuapp.com/anonymous.html>.)

Az olvasatok megadása kulcsfontosságú ebben a keretben, ezért ennek alapelveit is fontos rögzítenünk. A betűk többféle korabeli hangértéke és a korban zajló fontos hangváltozások eredményezte feltehető ejtésbeli ingadozások miatt a variációs olvasat elvét követtem. Ezt elsősorban a zártabb-nyíltabb hangviszony terén igyekeztem következetesen alkalmazni, de a mássalhangzók palatális-depalatális voltának jelölésében vagy az *s/cs*, *sz/z* típusú relációkban is gyakran éltem ezzel a lehetőséggel. Azt, hogy ebben milyen eljárást követtem, egy konkrét példán keresztül világítom meg. Az *s* betű hangértékei kapcsán a variációs olvasat (pl. *s/cs*, *s/sz*) lehetőségét olyankor részesítettem előnyben, amikor az *s*-sel jelölt névadatnak a későbbiekben vannak nem *s*-es, hanem például *cs*-re vagy *sz*-re mutató adatai, illetve a későbbi folytatás és az etimológiai előzmény is felvethetővé teszi a [cs], [sz] hangzás lehetőségét. Az anonymusi *casu* helynévi adat [ká(c)su] olvasatát például többek között az indokolja, hogy a település neve később *Kács* formában él, és a feltehető személynévi előzményének is vannak [cs]-re mutató

² A kronológiai lehetőségekről lásd még JUHÁSZ PÉTER összefoglalását az Anonymus: fikció és realitás című monográfiájában (2019, különösen 7–9).

adatai: *Kach* szn. Az [s]-es olvasat lehetőségét ugyanakkor szintén nem zárhatjuk ki, mert *Casu*, *Kosu*, *Cosu* személynévi adatokat is ismerünk (ÁSz.), s ezek a helynév előzményeként ugyancsak figyelembe vehetők. Nem is szólva arról, hogy a magyar hangtörténetben az *s* > *cs* affrikáció (tehát például egy [kásu] > [kács] változás) egyáltalán nem szokatlan jelenség. Anonymus gesztájának hang- és helyesírás-történeti elemzése azáltal válhat egyre pontosabbá, hogy az etimológiai (vagy másképpen a névrekonstruktív) ismereteink egy-egy névalak kapcsán — éppen a változatok lehetőségének a mérlegelésével — egyre gyarapodnak. Az itteni, variációs lehetőségekben bővelkedő elemzést ezért elsősorban egyfajta módszertani kísérletnek számom.

Az olvasatok megadásakor a hangtörténeti kutatások legújabb (részben fonológiai-fonetikai megfontolásokra is alapozó) eredményeit ugyancsak mérlegeltem. Ennek köszönhetően az általam figyelembe vett — fent említett — korszakra vonatkozóan nem számoltam veláris *j* hanggal és palatális (palatalizált?) *džs*-vel, valamint bilabiális zöngés spiránssal (*β*) (lásd ezek problematikájához KIS 2005, 2013, illetve 2016, 2019), viszont továbbra is alkalmaztam az olvasatokban a *χ*, *γ* hangokat, ezek ugyanis — még ha egyik-másik fonetikai-fonológiai státusa át is gondolandó — fent maradtak a kritika rostáján.

Az ilyen megfontolások alapján elkészült helyesírás-történeti elemzést a magánhangzókra és a mássalhangzókra vonatkozóan is egy-egy statisztikai táblázatban összegeztem (lásd a 2. és a 3. ábrát).

Az egyes betűk hangértékeit bemutatva elkülönítettem a hangsorbeli pozíciókat, azt tudniillik, hogy az adott betű–hang kapcsolat az illető nyelvi egység hangszerkezetében hányadik magán- vagy mássalhangzóként szerepel, ennek ugyanis a hangjelölés egyes eseteiben lehet jelentősége. (Például az *u* betű szó belsejében jelölhet magas hangrendű szóban [ü] és [ö] hangot egyaránt, de szó végén rövid magánhangzóként csak [ü] hangértéke lehet. A [k] hang jelölésében a szakirodalom szerint szintén megfigyelhetünk pozíciótól függő jelölésmódot.) A számadatokat ugyanakkor összesítettem is: az adott betű egyes hangértékeire vonatkozóan is feltüntettem ezt (az [össz.] megjelölésű oszlopban), illetve a betű előfordulásainak számát is megadtam (az utolsó oszlopban), mert más esetekben pedig erre az összesített mutatóra van szükségünk. Például az *a* betű rövid [a] hangértékben 255 ízben szerepel (a labiális *a* és az illabiális *á* elkülönítésére nem vállalkoztam, de gyaníthatóan ezek mögött az *a* jelölések mögött zömmel illabiális hang rejlik), hosszú [á] hangot 497-szer jelöl, és a hosszúság nem volt eldönthető 3 esetben; összesen tehát az *a* betű a teljes korpuszban 755-ször jelentkezik.³

³ Ehhez ugyanakkor egy pontosítást tennünk kell. Mivel mind a magánhangzók és az azokat jelölő betűk, mind a mássalhangzók és az azokat jelölő betűk esetében 3-3 mező áll az adatbázisban a rendelkezésünkre, abban az esetben, ha a szóban több magán- vagy mássalhangzó szerepel, azok jelölését rögzítettem, amelyek problematikusak voltak: tehát például a *hetumoger* [χētūmo/gyer]

betű(kapcsolat)	hang	1.	2.	3.	össz.	2461
<i>a</i>	a	107	93	55	255	
	á	238	251	8	497	
	a/á	3			3	755
<i>aa</i>	á	2			2	2
<i>e</i>	e	155	110	8	273	
	é	2	12	8	22	
	ë	60			60	
	e/é	3			3	358
<i>ee</i>	é/e		12		12	12
<i>e(u)</i>	é/ëü	1			1	
	e/ëü		1		1	2
<i>eu</i>	ëü	17	9	4	30	30
<i>ey</i>	ëï	2			2	2
<i>i</i>		24	33		57	
	i/ë	1	1		2	59
<i>í</i>	i	3			3	
	í	2			2	5
<i>o</i>	a	1			1	
	o	38	61	3	102	
	o/a	184	49	55	288	
	ó	1	10		11	
	o/a/ó	1			1	
	o/ö	1			1	404
<i>ou</i>	ou	28	28	5	61	61
<i>oy</i>	ou?		1		1	1
<i>u</i>	u	61	29	52	142	
	ú		2		2	
	u/o	100	89	7	196	
	ü/ö	76	93	23	192	
	ü		75	8	83	
	ú/ö			7	7	622

adat mássalhangzói közül az *m* nem szerepel az elemzésben, mert ez a betű minden esetben [m] hangértékben jelentkezik, és fordítva: az [m] hangot sem jelöli semmilyen más betű, csakis az *m*; a másik három mássalhangzóról és a betűjeleiről viszont ez nem mondható el. Ilyen módon pedig a hangjelölés tekintetében nem problematikus hangok és az egyetlen hangértékkel bíró betűk nem a teljes előfordulási számukkal jelennek meg az adatbázisban és az ez alapján készült statisztikában. Vagyis a táblázatban — pusztán érdekes adatként — feltüntetett 2461 magánhangzós betű–hang kapcsolatnál, illetve 3204 mássalhangzós betű–hang kapcsolatnál több van a gesztában.

<i>u/e</i>	ü/ö//e	1			1	1
<i>uu</i>	ú		12		12	12
	ű/ő		22		22	34
<i>úú</i>	ú	1			1	1
<i>v</i>	u	1			1	
	u/o	2	1	1	4	
	ü/ö	24			24	29
<i>y</i>	i	67	5	5	77	
	í	5			5	
	i/ë	2	1		3	85

2. ábra. A magánhangzót jelölő betűk hangértékei Anonymus gesztájában

betű(kapcsolat)	hang	1.	2.	3.	össz.	3204
<i>b</i>	b	104	57	8	169	
	b/v	11			11	180
<i>ce</i>	c			4	4	4
<i>cce</i>				1	1	1
<i>ch</i>	cs			2	2	
	c		1		1	3
<i>c</i>	c	3	5	6	14	
	k	56	29	20	105	
	χ		4		4	
	k/g	2			2	
	k/γ			18	18	
	χ/γ			2	2	
	c/sz		3		3	148
<i>d</i>	d	18	67	197	282	282
<i>f</i>	f	1	2		3	3
<i>g</i>	g	19	24	41	84	
	g/gy	1			1	
	k	1			1	
	gy	28	4	16	48	134
<i>gu</i>	g		1	1	2	2
<i>gy</i>	gy	1			1	1
<i>ge</i>	gy	5			5	5
<i>g(e)</i>	gy		6		6	6
<i>h</i>	(χ)	6			6	
	χ	4			4	

	χ	50	12	5	67	
	χ/γ		24	1	25	102
<i>i</i>	j	2	2		4	4
<i>k</i>	k	35	1		36	
	k/γ		9		9	45
<i>l</i>	l	122	215	45	382	
	l/ly		1	4	5	
	ly		2		2	
<i>le</i>	l		1		1	390
<i>m</i>	m	66	107	11	184	184
<i>n</i>	n	22	93	55	170	
	ny	22	1	10	33	
	n/ny		1	16	17	221
*rövidítve áll	m			1	1	1
	n		1		1	1
<i>p</i>	p	14	154	11	179	179
<i>ph</i>	f		1		1	
	f/p			7	7	8
<i>r</i>	r	158	107	70	334	334
<i>qu</i>	k/γ			1	1	1
<i>s</i>	s/cs	15	7	47	69	
	cs	3	1	20	24	
	s	60	42	68	172	
	s/sz	44	1		45	
	c/sz		1		1	
	sz	3	1	1	5	
	z		2		2	
	zs	2			2	
	s/zs		4	1	5	324
<i>sc</i>	sz	2			2	
	s?	1			1	3
<i>sz</i>	cs			1	1	1
<i>t</i>	t	98	79	121	298	298
<i>th</i>	t	76			76	76
<i>u</i>	v	7	30	11	48	48
<i>u(u)</i>	v		1		1	1
<i>v</i>	v	18			18	18
<i>x</i>	sz		1		1	1
<i>w</i>	v	9			9	9

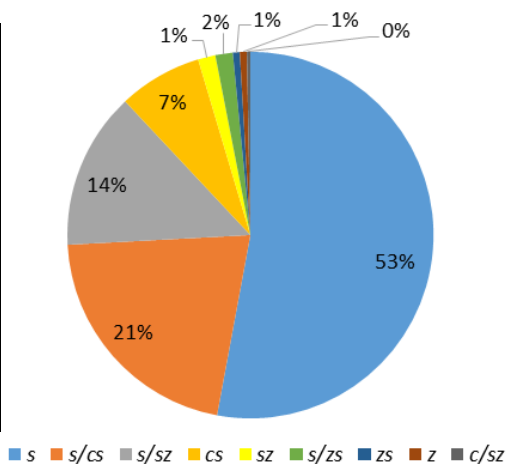
y	j	1	18	6	25	25
yg	gy		1		1	1
z	z/sz	39	1	3	43	
	sz	76	14	1	91	
	z	11	1	1	13	
	sz/c		13		13	160

3. ábra. A mássalhangzót jelölő betűk hangértékei Anonymus gesztájában

E bonyolult összefüggésrendszer minden elemének kibontására egyetlen tanulmány keretében természetesen nem vállalkozhatom, ezért csak néhány olyan jelenségre térek ki, amelyeknek helyesírás-történeti szempontból lehet egyfajta korjelző értéke: az *s*, a *z* és a *c* jelek hangértékei, illetve az [sz] és a [k] hangok jelölési módjai kerülnek csupán elő a továbbiakban egy-egy rövid, jobbára ábrákkal illusztrált elemzésben. A szakirodalom (elsősorban KNEIÉZSA 1952) megfigyeléseihez a hangok felől közelítve kapcsolódom, mert jellemző módon a helyesírás-történeti kérdéseket is jobbára a hangok irányából igyekeztek tisztázni a szakemberek.

3.1. Az *s* betű Anonymusnál elsősorban [s] hangértékben szerepel (gyakran az *-s* hely- és személynévképzőt jelölve), de emellett [s/cs], [s/sz] és [cs] hangértékben is gyakran feltűnik. Más hangok jelölésére (pl. [sz], [z], [zs]) az *s* betű csak néhány adatban, szórványosan jelentkezik (lásd a 4. ábrát). Ezek az arányok persze változ(hat)nak majd akkor, ha az alaposabb etimológiai vizsgálatok eredményeképpen a variánsok egyike-másika mellett határozottan letehetjük a vokunkat. Az említett Anonymus-enciklopédia e téren bizonyosan pontosítani fogja az olvasatokat, s ezáltal a helyesírás-történet is szilárdabb talajra kerülhet.

S betű	hang	össz.
<i>thocsun</i> [to/aksu/ony]	s	172
<i>muncas</i> [munká(c)s]	s/cs	69
<i>salan</i> [s(z)alán]	s/sz	45
<i>zobolsu</i> [szo/abolcsu]	cs	24
<i>susudal</i> [szuzudal]	sz	5
<i>posaga</i> [po(z)saga]	s/zs	5
<i>sýtua</i> [zsitva]	zs	2
<i>susudal</i> [szuzudal]	z	2
<i>tursol</i> [tursz/co/al]	c/sz	1

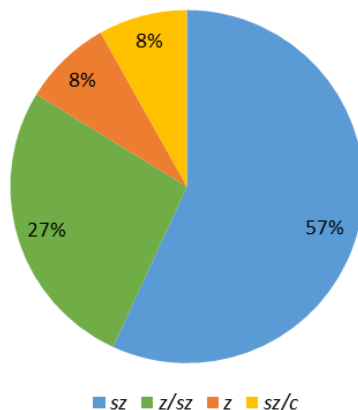

4. ábra. Az *s* betű hangjelölési értékei a gesztában

A **z betűt** Anonymus a [z] és az [sz] hangok jelölésére használja főképpen (olykor nem eldönthető módon), az adatok egy részében ugyanakkor — legalább variánsként — [c] hangértékre is gondolhatunk. A z betű fele olyan gyakran fordul elő a gesztában, mint az s, és a használatában is jóval kisebb mértékű a sokszínűség (lásd az 5. ábrát).

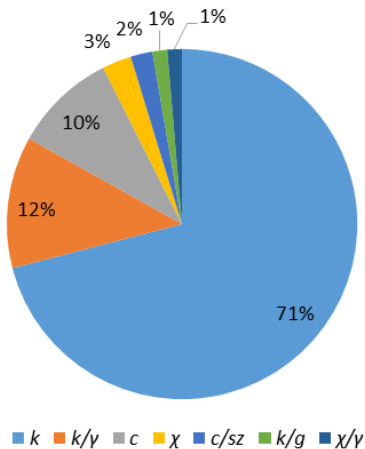
Z betű	hang	össz.
<i>zobolsu</i> [szo/abolcsu]	sz	91
<i>pacoztu</i> [páko(s)ztu]	z/sz	43
<i>zogeua</i> [zo/agyva]	z	13
<i>curzan</i> [ku/orsz/cán]	sz/c	13

5. ábra. A z betű hangjelölési értékei a gesztában

A **c betű** ezzel szemben ismét csak sokféle hang jelölésére használatos, de a három betűjel közül itt figyelhetjük meg a legnagyobb arányát a fő jelölési értéknek: az adatok közel háromnegyed részében (vagy a variánsokat is tekintve akár nagyobb arányban is) a c betű [k] hangot jelöl (lásd a 6. ábrát).

C betű	hang	össz.
<i>couroug</i> [kouroug]	k	105
<i>hulec</i> [χü/ölek/γ]	k/γ	18
<i>ecilburgu</i> [ecilburgu]	c	14
<i>bȳcoriensi</i> [biχo/ar.]	χ	4
<i>wacil</i> [vac/szil]	c/sz	3
<i>caliga</i> [k/galiga]	k/g	2
<i>ziloc</i> [szilo/ay/χ]	χ/γ	2

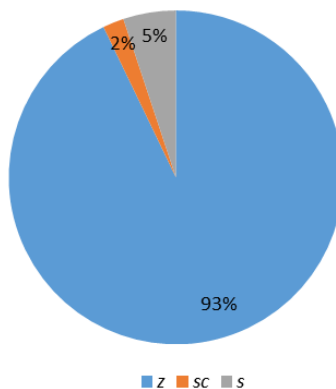

6. ábra. A c betű hangjelölési értékei a gesztában

3.2. Érdeemes néhány jellegzetességre a hangérték felől közelítve is rávilágítani. Ezt szintén csak nagyon röviden és ábrák segítségével mutatom be. Itt csak azokat az adatokat vettem figyelembe, amelyeknél a hangérték egyértelműen megállapítható (tehát a variánsokban olvasható adatok ezen a vizsgálaton kívül

rekedtek). Az **[sz] hang** általános jele Anonymus gesztájában a *z* betű. Emellett az *sc* jel fordul elő még néhány elnevezésben (*Szeredec*, *Szeri*), illetve az *s* jelet is megtaláljuk *Szuzdál* nevének lejegyzésében (lásd a 7. ábrát). A *Jószás* víznév *Iouxas* adata hibás másolás eredménye lehet *Iouzas* helyett (lásd ehhez KNEIÉZSA 1952: 79–80).

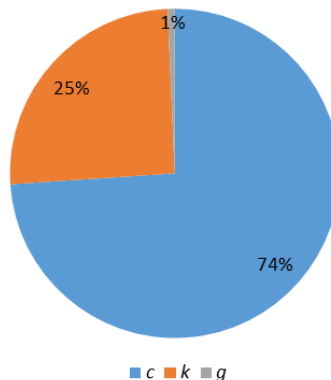
Sz	hang	hang	össz.
<i>zuard</i>	[szuárd]	<i>z</i>	91
<i>scereducy</i>	[szeredü/öc]	<i>sc</i>	2
<i>susudal</i>	[szuzudal]	<i>s</i>	5

7. ábra. Az [sz] hang jelei a gesztában

A **[k] hang** jelölésében nagy fokú következetességet állapított meg a geszta helyesírását illetően KNEIÉZSA ISTVÁN. Arra mutatott rá, hogy mindig *k* áll *e* és *i* magánhangzók előtt, más esetekben pedig mindig *c* szerepel [k] hangértékben. Ez alól csak két kivételt említ: *Ügyek* nevében mindig *k*-val áll a szóvégi [k] hang, a *Vekek* névben pedig egy latinosított alakban *qu* látható: *Veluquio* (1952: 81). Az általam jelzett táblázatban és az ez alapján készült diagramon ezek a névformák ugyanakkor nem szerepelnek, az *vgek*, *veluc* ~ *velec* adatokban ugyanis én a szóvégi *c* ~ *k* jel mögött (etimológiai és hangtörténeti megfontolások alapján) a [k] mellett [ɣ] hangértéket is elképzelhetőnek gondolok (lásd ehhez TÓTH 2012). Egyébiránt KNEIÉZSA megállapításait az én elemzéseim is alátámasztották. A [k] hang gesztabeli jelölési sajátosságait lásd a 8. ábrán!

K	hang	hang	össz.
<i>cadusa</i>	[kadu/o(c)sa]	<i>c</i>	105
<i>ketel</i>	[ketel]	<i>k</i>	36
? <i>grisio</i>	[kris.]	<i>g</i>	1

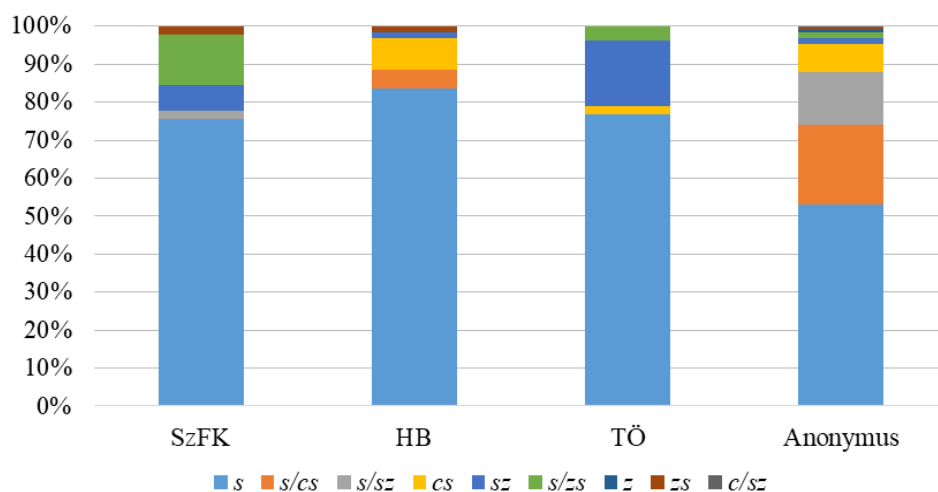

8. ábra. A [k] hang jelei a gesztában

4. Anonymus helyesírásának kronológiai szempontú értékelése

4.1. Anonymus gesztájának helyesírását nemcsak önmagában tanulmányozhatjuk, hanem arra is kísérletet tehetünk, hogy a nyelvemlék keletkezési idejeként reálisan felvethető két kronológiai csomópont helyesírási sajátosságaival összemérve próbáljuk meg pontosítani a geszta kronológiáját. A 12–13. század fordulója ráadásul ehhez jó helyzetet is teremt, hiszen potenciális kortárs nyelvemlékeként vehetjük figyelembe a Székesfehérvári keresztesek javainak megerősítő oklevelét (1193), a Tihanyi összeírást (1211) mint hiteles és eredeti okleveleket, illetve a Halotti beszéd és könyörgést (1170 k./1192–1195 k.) mint — vélhetően másolatban ránk maradt — szövegemléket. Ezt a kínálkozó lehetőséget kihasználva az adott nyelvemlékek helyesírási elemzését ugyanabban a szisztémában és elvek alapján elvégeztem, majd összevettem az előzőekben kiemelt jelenségeket. A Székesfehérvári keresztesek oklevelének helynévi, személynévi és köznévi adatait egyaránt elemeztem (338 szórványadatot), a Tihanyi összeírás esetében azonban a közel 2000 személynév elemzésétől — a számos olvasati bizonytalanság miatt — jobbnak láttam eltekinteni, s csak a helynévi és közszoói adatokat vettem figyelembe (196 adat). A Halotti beszéd és könyörgés vizsgálataim szerint 277 szóalakat tartalmaz, ugyanis a névutókat külön lexémaként elemeztem.

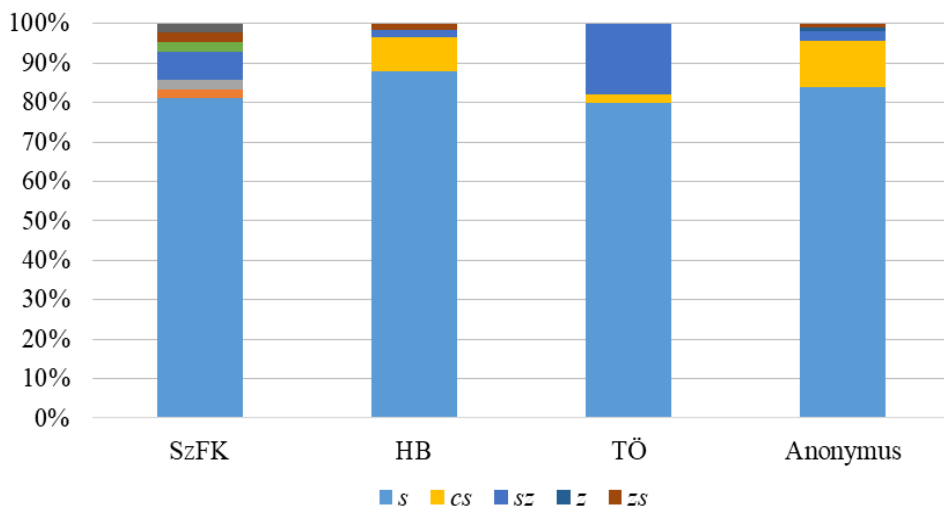
Az összevetés alapkérdését tehát úgy tehetjük fel, hogy mutatkoznak-e a négy nyelvemlék helyesírásában olyan jellegzetes tendenciák, amelyek alapján indokolt lehet közöttük kronológiai közelséget feltételeznünk. A következő ábrák erre a kérdésre beszédes választ adnak. Az összevetést e helyütt az *s* és a *z* betű hangértékeire, illetve a [k] hang jeleire vonatkozóan mutatom be.

9. ábra. Az *s* betű hangértékei az egyes nyelvemlékekben 1.

Az *s betű* hangértékeit illetően az egyes nyelvemlékekben meglehetősen kusza kép tárul elénk, közöttük legfeljebb annyi egyezés állapítható meg, hogy Anonymus gesztáján kívül minden itt vizsgált forrásban dominánsan [s] hangértékben használatos az *s* betű. Anonymusnál is ez a betű fő hangértéke, de itt az [s]-ként bizonytalanabban megítélhető hangértékek is jelentős arányt képviselnek. (Lásd ehhez a 9. ábrát!)

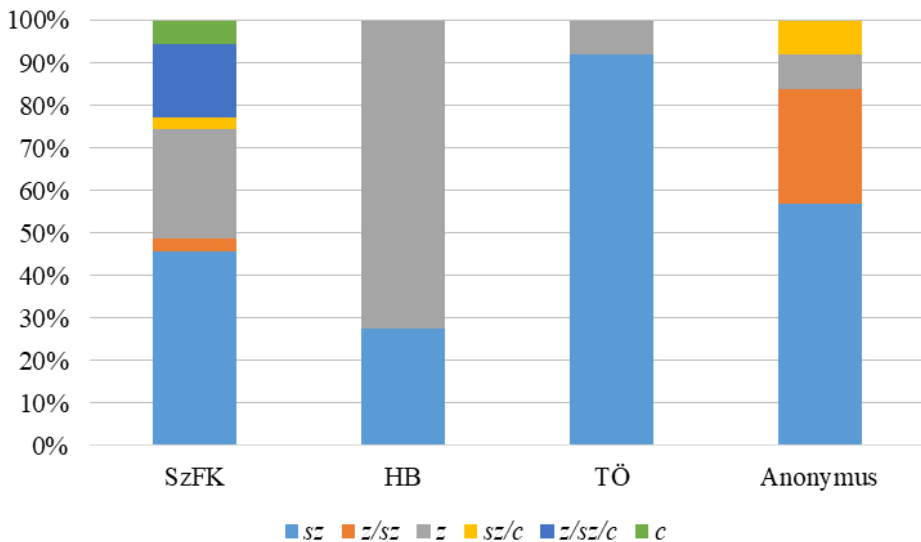
Abban az esetben ugyanakkor, ha a variánsokban olvasható adatoktól (bizonytalan hangértékük miatt) eltekintünk, feltűnő egyezésre mutathatunk rá az *s* betű jelölési értékeit illetően a geszta, illetve a Halotti beszéd és könyörgés között (lásd a 10. ábrát).

10. ábra. Az *s* betű hangértékei az egyes nyelvemlékekben 2.

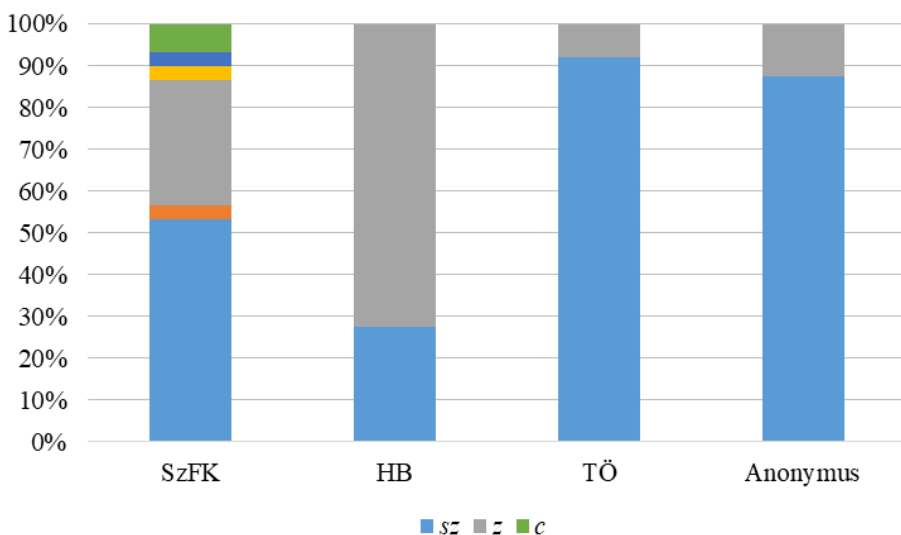
A *z betű* hangértékeinek gyakorisági viszonyait ábrázoló diagram kis túlzással ismét azt jelzi, hogy ahány nyelvemlék, annyiféle helyesírás (ehhez lásd a 11. ábrát).

A variánsként megadható hangértékek itt ugyan kisebb mértékben vannak jelen, és az is látható, hogy legfőképpen az [sz] és a [z] hangok jelölésére használták a *z* betűt a 12–13. század fordulójának itteni forrásaiban (legfeljebb abban van különbség, hogy melyik hangérték volt egy-egy forrásban a gyakoribb: lásd a HB és a TÖ ellentétes arányait).

11. ábra. A z betű hangértékei az egyes nyelvemlékekben 1.

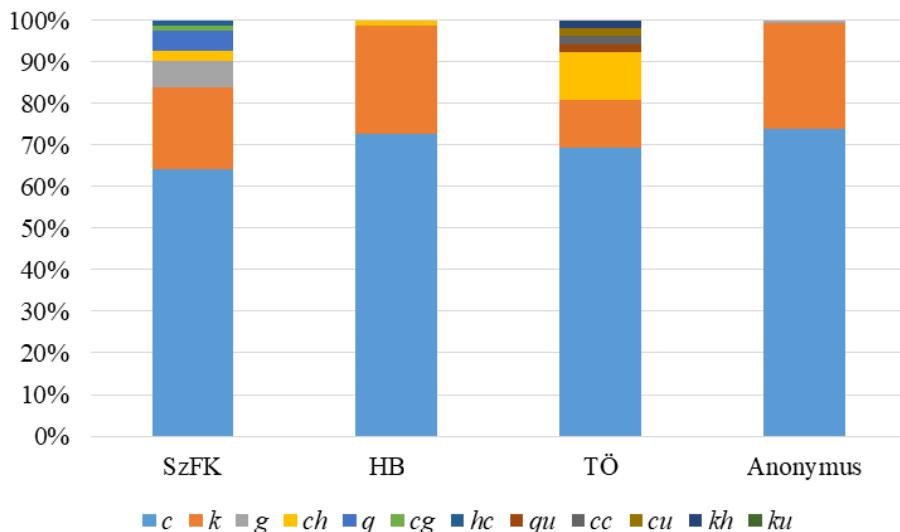
Újfént érdemes ugyanakkor egy olyan ábrázolást mutatni, amelyben a variáns olvasatokat tartalmazó adatokat figyelmen kívül hagytuk. Ismét jól látható egyezés mutatkozik meg: ám ezúttal a Tihanyi összeírással (lásd a 12. ábrát).

12. ábra. A z betű hangértékei az egyes nyelvemlékekben 2.

A **[k] hangnak** igen sokféle jelölésével találkozunk a forrásainkban, ebben főleg a Székesfehérvári keresztesek javainak megerősítő oklevele és a Tihanyi

összeírás (tehát a két oklevél) jár az élen, míg a Halotti beszédben és Anonymus gesztájában lényegesen letisztultabb képet látunk (lásd a 13. ábrát). Ez az ábra megítélésem szerint egy nagyon lényeges dologra világíthat rá, ami nincs ugyan kapcsolatban a fő kérdésfelvetésünkkel, azzal tudniillik, hogy hol helyezhető el időben Anonymus gesztája, ám a korai ómagyar kori írásbeliség és helyesírás szempontjából éppen nem lényegtelen körülmény.

13. ábra. A [k] hang jelölései az egyes nyelvemlékekben

Talán nem véletlen, hogy a fentiekben több olyan jelenségre is felfigyelhetünk, amely a Gesta Hungarorum és a Halotti beszéd helyesírásában hasonlóságokra világított rá. Ez különösen abban a tekintetben szembetűnő, hogy egyébként viszont inkább az a benyomásunk támadhat az összevetések során, hogy minden egyes nyelvemlék saját helyesírási gyakorlattal rendelkezik, s nemigen beszélhetünk valamiféle kiforrott vagy akár csak kiforróban lévő következetes, a korszakra jellemző helyesírási rendszerről. A Halotti beszéd és a Gesta Hungarorum helyesírásának némely jegyekben megfigyelhető hasonló mintázata ugyanakkor talán azzal állhat összefüggésben, hogy ezek a szövegek szépirodalmi alkotások, amelyek szerzőit másfajta nyelvi igényesség és tudatosság jellemezhetett, mint a jogi szövegek (az oklevelek) lejegyzőit. A helyesírás történetének alakulását kutatva tehát az írott szövegek időbeli és térbeli helyzete, intézményi háttere mellett a műfaji különbségekre is figyelemmel kell lennünk.

4.2. Mindamellert annak a lehetőségnek is érdemes utána járnunk, hogy vajon nem azért nem találunk-e (legfeljebb csak egy-egy esetben) egyezést a 12–13. század fordulójának nyelvemlékeivel, mert a geszta nem ekkor, hanem jóval korábban, a 12. század 60-as–70-es éveiben keletkezett.

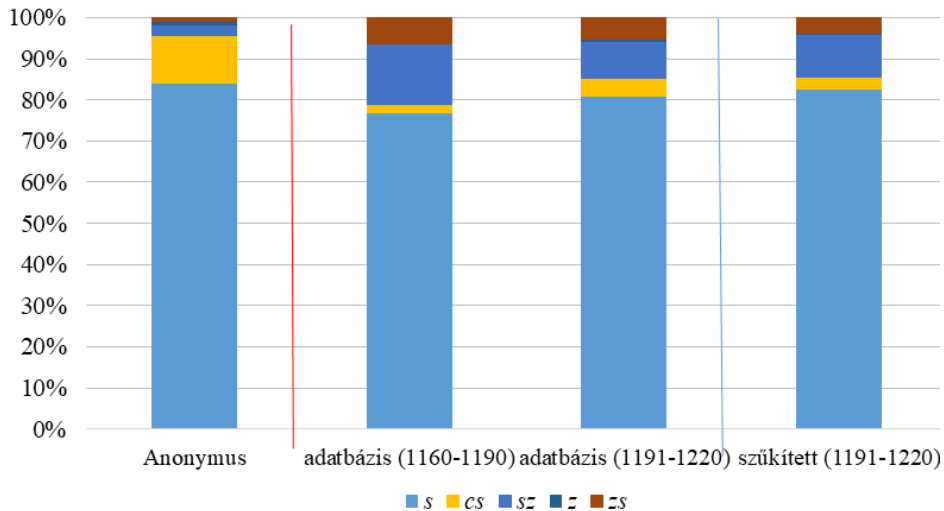
A 12. század második felének helyesírási jellemzőit a DE Magyar Nyelvtudományi Tanszékén készülő hang- és helyesírás-történeti adatbázisból igyekeztem kinyerni. Ez az adatbázis a korai ómagyar kor helynévi és helyet jelölő köznévi adatainak elemzésére épül, azok minden lexémáját külön rekordban elemzi ugyanolyan szempontrendszer szerint, mint amelyet én is alkalmaztam a fentiekben bemutatott saját feldolgozásaim során. Az adatbázis jelenleg több mint 55 ezer rekordot tartalmaz elsősorban a betűrend első felében levő Abaúj–Pilis megyék területéről.

Ebből az állományból válogattam le a két kronológiai csomópontnak megfelelően egyrészt az 1160–1190 közötti három évtized, másrészt az 1191–1220 közötti három évtized adatait. Az 1160–1190 közé eső időszakból az adatbázis 314 rekordot tartalmaz, amelyből a latin és a hibás adatokat kihagyva 166 elemzett adattal dolgozhattam. Az 1191–1220 közötti intervallumban a hang- és helyesírás-történeti adatbázisban — az általam a maguk teljességében elemzett 1193-as SzFK és az 1211-es TÖ, valamint Anonymus adatait kivéve — 2107 rekord található, amiből a latin, görög, német nyelvű és a hibás alakokat ezúttal is kihagytam, s így végül 1504 elemzett adat állt az összevetéshez a rendelkezésemre. Ehhez fűztem aztán hozzá az 1193-as és az 1211-es oklevél általam elemzett adatait. Anonymus gesztájának adatait azért nem, mert éppen ennek a kronológiai helyét igyekszünk ezzel a vizsgálattal megtalálni.

A következő ábrákon az *s* betűvel, illetve az [sz] és a [k] hangokkal kapcsolatos eredményeket mutatom be. Az **s betű** [s] hangértéke mindkét korszakban általános, emellett [sz]-ként és [zs]-ként jelentkezik nagyobb arányban, [cs] hangértékben meglehetősen ritka. Nagy elmozdulást nem figyelhetünk meg a két időszak között, talán csak az [sz] és a [cs] hangértékekben van némi változás (lásd a 14. ábrát). Ez a kép azonban azért nem lehet mérvadó, mert ezek az adatállományok az olyan oklevelek adatait is tartalmazzák, amelyeknek a kronológiai státusa bizonytalan: tehát a hamis, átírt, másolatban ránk maradt oklevelek adatait is, márpedig tudjuk, hogy pl. egy [1163–1173]>1520 k. datálású oklevél adatai helyesírás-történeti szempontból közel sem biztosan köthetők a 12. század 60-as–70-es éveihöz. Az ilyen problémákat elkerülendő az adatállományt a hiteles és eredeti formában fennmaradt forrásokra szűkítettem le, ezek adatainak kronológiai értéke ugyanis egyértelműen meghatározható. A szűkítés az 1160–1190-es időszakra vonatkozóan azonban olyan mértékű csökkenést eredményezett (mindössze 24 adat maradt fenn a szűrőn), hogy ennek további elemzését nem tartottam célravezetőnek. Egyébként a korai évszázadok adathiányával KNEI ZSÓFIA is szembesült, és óvatosságra intve ugyan, de a másolt oklevelek adatait is felhasználta; vö. pl. II. Béla korának jellemzésekor az 1138/1329-es dömösi prépostság adománylevele is ott szerepel az áttekintett forrásai között (1952: 21–22).

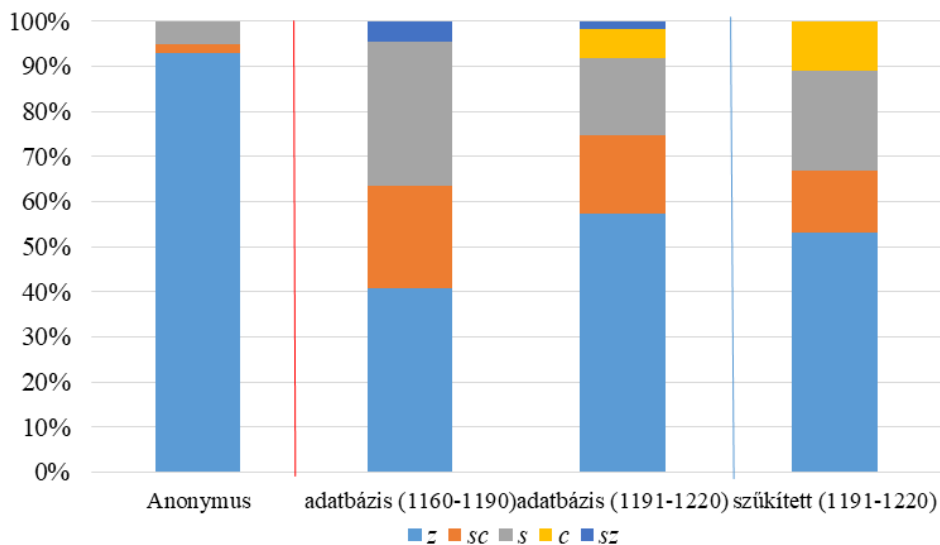
Itt és a következő ábrákon ezért az 1160–1190-es korszakra vonatkozóan csak a teljes állomány alapján megrajzolt hangjelölési arányok láthatók, az 1191–1220

közötti időszakra vonatkozóan viszont emellett a szűkített állomány alapján elő-
 állt arányokat is bemutatom. Az *s* betű hangértékeinek arányait nézve azt találjuk,
 hogy Anonymus helyesírása egyik korszakra sem illeszkedik bele, miközben a
 két időszak nagyon hasonló arányokkal bír.

14. ábra: Az *s* betű hangértékei az adott kronológiai metszetekben

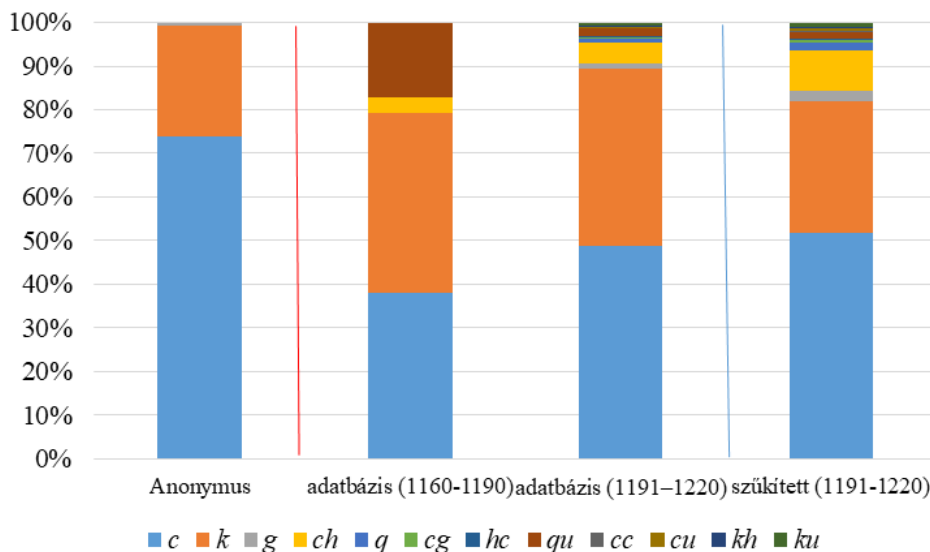
A hangok felől közelítve sem terem nekünk sok babér: az **[sz] hang** jelölésében olyan mintázat, mint amit a gesztában látunk, egyik időszakra sem jellemző (lásd a 15. ábrát).

15. ábra: Az [sz] hang jelölése az adott kronológiai metszetekben

A [k] hang jelölésében Anonymus ismét csak külön utakon jár: még csak nagy vonalaiban sem igen harmonizál az általa alkalmazott jelölési stratégia a két idő-sík egyikével sem (lásd a 16. ábrát).

16. ábra: A [k] hang jelölése az adott kronológiai metszetekben

5. Következtetések

Mi következik ebből a sok negatív eredményből? Következik-e egyáltalán belőle valami? Úgy gondolom, hogy igen.

1. A korábban említetteknek megfelelően nem is nagyon kell csodálkoznunk azon az eredményen, hogy az oklevelek (főleg helynévi) szórványainak hangjelölését bemutató hang- és helyesírás-történeti adatbázis elemzett idősíkjai nem olyan jellemzőket tárnak elénk, mint amelyeneket Anonymus gesztájának helyesírásában tapasztaltunk. Megítélésem szerint ez ugyanis részben azzal van összefüggésben, hogy a geszták irodalmi műfajt képviselnek, az oklevelek pedig jogi célú és tartalmú iratok: az előbbiekre szerzőire más típusú műveltség volt jellemző, mint az oklevelek nótáriusaira. Ez még akkor is így lehet, ha az irodalmi művek szerzői éppenséggel jegyzői feladatokat is elláttak a kancelláriában. Ebből a különbségből adódik az, hogy leginkább a Halotti beszéd és könyörgés helyesírásában figyelhettünk meg olyan jegyeket, amelyek a geszta megoldásaira emlékeztetnek.

2. Az is igencsak szembetűnő, hogy az egyes oklevelek még a 12–13. század fordulóján is inkább önmagukban jellemezhetők, és nem úgy, mint egy-egy helyesírás-történeti korszak jellegzetes képviselői. Az 1193-as és az 1211-es oklevél között is inkább csak abban a tekintetben tudunk hasonlóságot kimutatni,

hogy egy-egy betű esetében a domináns hangérték megegyezik (és olykor még közel azonos arányt is képvisel), de a további hangértékeket illetően már alig vannak egybeesések. És ugyanez a helyzet a hangok felől közelítve is. A Székesfehérvári keresztesek javainak megerősítő okleveléről például KNIEZSA ISTVÁN is úgy nyilatkozik, hogy annak hangjelölése nemcsak a korábbi és a későbbi oklevelektől, hanem a saját korának forrásaitól is eltér, sok olyan egyéni sajátosságot mutatva, ami csak ennek az oklevélnek és írójának a sajátja (1952: 25).

3. A fő kérdésre tehát nem kaptunk választ: a geszta helyesírása alapján ugyanis nem foglalhatunk megnyugtatóan állást abban az ügyben, hogy Anonymus munkája a 12. század második felében keletkezett-e vagy pedig a 13. század elején. Az e téren tapasztalható sokszínűséget (vagy még inkább talán kuszaságot) látva erre véleményem szerint aligha lesz a jövőben is esély. Nem is szólva arról az eddig nem említett, ám a helyzetet tovább bonyolító körülményről, hogy Anonymus gesztája ráadásul nem eredetiben maradt ránk, hanem a 13. század második felében-végén készült másolatban (vö. BENKŐ 1996: 224). Ez viszont nem jelenti sem azt, hogy Anonymus gesztáját ne kellene a helyesírását és a hangállapotát illetően teljes körű elemzésnek alávetni, ahogyan azt sem, hogy a gesztának ne lehetnének esetleg olyan nyelvi sajátosságai, amelyek ténylegesen közelebb visznek minket az eredeti keletkezési idejének a meghatározásához is. A helyesírása azonban sajnos nemigen tartozik ezek közé a nyelvi sajátosságok közé.

6. Kitekintés

Végezetül néhány olyan feladatot szeretnék még kiemelni, amelyek a magyar helyesírás-történeti kutatások terén előttünk állnak, s ezekhez kapcsolódóan néhány olyan szempontra is rámutatni, amelyek a feladatok megvalósításában vezérfonálul szolgálhatnak.

1. Ahhoz, hogy a helyesírás történetének alakulásában esetleg trendeket, folyamatokat, változásokat tudjunk megállapítani, mindenekelőtt gazdag adatállományon elvégzett vizsgálatokra van szükség. A magyarországi írásbeliség első évszázadaira, a korai ómagyar korra vonatkozóan ezt a gazdag adatállományt — nagyságrendjükből adódóan — egyértelműen az oklevelek magyar nyelvű szövevényai biztosíthatják a számunkra. Azt a megfigyelést, amely KNIEZSA ISTVÁN mintavételszerű vizsgálatain alapul, hogy az oklevelek írásában idővel változások történtek (1952), azáltal tudjuk mérlegelni, hogy az oklevelek helyesírását mint történeti folyamatot tanulmányozzuk, s ebben differenciált megközelítést alkalmazunk, azaz figyelemmel vagyunk az oklevelek elsősorban kronológiai értelemben vett diplomatikai státuszára is.

2. A hangjelölés, a helyesírás történetileg szemlélve bizonyosan mozgó rendszer, de benne megjelölhető fontos viszonyítási pontok. Ilyenek lehetnek a hite-

les és eredeti források, amelyek helyesírás-történeti feldolgozása ezért feltétlenül kívánatos. Erre jó lehetőséget biztosítanak az olyan nyelvemlék-monográfiák, amelyek a névanyag történeti-etimológiai bemutatását is magukra vállalják: ezáltal ugyanis a betűhív adatok olvasata biztosabb talajon áll.

3. De nem tekinthetünk el a bizonytalan kronológiai státuszú oklevelek helyesírás-történeti jellemzésétől sem. Ehhez azonban ugyanúgy sajátos módszertan kialakítására van szükség, mint ahogyan az ilyen források általános nyelv- és névtörténeti forrásértékének, az adatok idősíkokhoz kötésének módszerét SZŐKE MELINDA már kidolgozta (2015), és alkalmazta is eredményesen egyes 11. századi forrásokra. Az ilyen típusú források kapcsán az eddigi ismereteink azt mutatják, hogy az oklevelek másolóira kétféle attitűd lehetett a jellemző: egyesek hűen másolták az előttük fekvő szöveget, míg mások változtattak (nemcsak a hangjelölésen, hanem akár a hangállapoton is; lásd pl. a tövéghangzó nélküli formában „másolt” adatokat). A problémát az okozza, hogy egy-egy konkrét, másolatban ránk maradt oklevélnél sohasem tudhatjuk, hogy a másolója melyik megoldást alkalmazta. Ezért csupán annyit tehetünk, hogy azt feltételezzük, a két módszer eredményei nagyobb anyagmennyiségen bizonyos mértékig kiegyenlítődve mutatkoznak meg, és a fő tendenciák ezáltal tágabb időintervallumot tekintve megragadhatók lesznek. Úgy is értékelhetjük tehát ezt a módszert, mint egyfajta sajátos relatív kronológia érvényesítését a helyesírás-történeti kutatásokban.

4. Az oklevelek magyar nyelvi anyagának helyesírás-történeti jellemzésére így, több fázisban kialakított módszertant alkalmazni lehet aztán a nem okleveles forrásanyagra, például a gesztákra is.

5. És végül még egy lényeges körülményre kell rámutatnunk, ami alapján joggal feltételezhetjük, hogy a helyesírás történetében is megragadhatók bizonyos történeti változások folyamatai. A helyesírás, az írásosság háttérében feltétlenül ott találjuk az oktatást, a képzést, az iskolákat. A korabeli hazai értelmiségi réteg képzésében bizonyosan voltak közös sajátosságok: alapvetően ugyanolyan képzettséggel rendelkeztek, azaz lényegét tekintve ugyanazt az ismeretet sajátították el a képzésük során, hiszen az iskoláknak minden korban van egyfajta normaterepítő igyekezete. Az értelmiségi elitnek tehát jórészt azonos lehetett a szellemi háttéré, és legfeljebb abban voltak — a tehetségükön túl — különbségek, hogy némelyek külföldön (is) tanultak (párizsi vagy olasz egyetemeken például), s ennek hatása az általuk írott szövegeken jól tetten érhető (vö. pl. a franciás jegyeket akár Anonymus gesztájában, akár a székesfehérvári keresztesek oklevelében). A közös szellemi háttér, a közös képzettség okán pedig mégiscsak indokoltan tetelezhetünk fel közös sajátosságokat, szabályszerűségeket, ha úgy tetszik, valamilyen normatörekvést a helyesírásban is.

Irodalom

- ÁSz. = FEHÉRTÓI KATALIN, *Árpád-kori személynévtár. 1000–1301.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 2004.
- BENKŐ LORÁND 1996. Anonymus élő nyelvi forrásai. In: KOVÁCS LÁSZLÓ–VESZPRÉMY LÁSZLÓ szerk., *A honfoglaláskor írott forrásai.* Budapest, Balassi Kiadó. 221–247.
- BENKŐ LORÁND 2003. *Beszélnek a múlt nevei. Tanulmányok az Árpád-kori tulajdonnevekről.* Budapest, Akadémiai Kiadó.
- FNESz. = KISS LAJOS, *Földrajzi nevek etimológiai szótára 1–2.* Negyedik, bővített és javított kiadás. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1988.
- Gy. = GYÖRFFY GYÖRGY, *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza 1–4.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1963–1998.
- GYÖRFFY GYÖRGY 1975. Bevezető. In: PAIS DEZSŐ, *Anonymus Gesta Hungarorum. Hásonmás kiadás.* A bevezetőt írta, a jegyzeteket készítette és a térképet tervezte GYÖRFFY GYÖRGY. Budapest, Magyar Helikon. 7–23.
- HOFFMANN ISTVÁN–RÁCZ ANITA–TÓTH VALÉRIA 2018. *Régi magyar helynévadás. A korai ómagyar kor helynevei mint a magyar nyelvtörténet forrásai.* Budapest, Gondolat Kiadó.
- ifj. HORVÁTH JÁNOS 1966. P. mester és műve. *Irodalomtörténeti Közlemények* 70: 1–53, 261–282.
- JAKUBOVICH EMIL 1925. P. mester (Adalékok az Anonymus-kérdéshez). In: *Emlékkönyv Dr. Gróf Klebelsberg Kuno negyedszázados kultúrpolitikai működésének emlékére születésének ötvenedik évfordulóján.* Budapest. 169–213.
- JAKUBOVICH EMIL 1937. Anonymus Gesta Hungarorum. In: EMERICUS SZENTPÉTERY szerk., *Scriptores rerum Hungaricarum 1–2.* Budapest, 1937–1938. Reprint. Budapest, Nap Kiadó, 1999. 1: 15–117.
- JUHÁSZ PÉTER 2019. *Anonymus: fikció és realitás. Az Álmos-ág honfoglalása.* Szeged, Belvedere Meridionale.
- KIS TAMÁS 2005. A veláris *j* a magyarban. *Magyar Nyelvjárások* 43: 5–26.
- KIS TAMÁS 2013. A „palatális” *dzs* a magyarban. In: BENŐ ATTILA–FAZAKAS EMESE–KÁDÁR EDIT szerk., „...*hogy legyen a víznek lefolyása...*” *Köszöntő kötet Szilágyi N. Sándor tiszteletére.* Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület. 267–295.
- KIS TAMÁS 2016. A bilabiális *β* és a *v*-féle hangok a magyarban. *Magyar Nyelvjárások* 54: 23–50.
- KIS TAMÁS 2019. *Az ómagyar bilabiális β kérdéséhez.* A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványai 93. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- KNIEZSA ISTVÁN 1952. *Helyesírásunk története a könyvnyomtatás koráig.* Budapest, Akadémiai Kiadó.
- KORDÉ ZOLTÁN 1994a. *Anonymus.* In: KRISTÓ GYULA főszerk., *Korai magyar történeti lexikon.* Budapest, Akadémiai Kiadó. 50–51.
- KORDÉ ZOLTÁN 1994b. *gesta.* In: KRISTÓ GYULA főszerk., *Korai magyar történeti lexikon.* Budapest, Akadémiai Kiadó. 234.

- KRISTÓ GYULA 1983. Szempontok Anonymus gesztájának megítéléséhez. In: KRISTÓ GYULA, *Tanulmányok az Árpád-korról*. Budapest. 369–403.
- PAIS DEZSŐ 1975. *Anonymus: Gesta Hungarorum*. Fordította és jegyzetekkel ellátta: PAIS DEZSŐ. A bevezetőt írta, a jegyzeteket kiegészítette és a térképet tervezte GYÖRFFY GYÖRGY. Budapest, Magyar Helikon.
- SRH. = EMERICUS SZENTPÉTERY szerk., *Scriptores rerum Hungaricarum 1–2*. Budapest, 1937–1938.
- SZILÁGYI LORÁND 1937. Az Anonymus kérdés revíziója. *Századok 71*: 1–54, 136–202.
- SZŐKE MELINDA 2015. *A garamszentbenedeki apátság alapítólevelének nyelvtörténeti vizsgálata*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 33. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- TÓTH VALÉRIA 2012. Etimológiai, hangtörténeti megjegyzések Anonymus egy személynevéhez. *Magyar Nyelvjárások 50*: 51–76.
- VESZPRÉMY LÁSZLÓ 2004. *Anonymus A magyarok cselekedetei. Kézai Simon A magyarok cselekedetei*. Millenniumi Magyar Történelem. Források. Budapest, Osiris.

Considerations for the Study of Anonymous’ Gesta From the Perspective of Historical Orthography

Anonymous’ *Gesta Hungarorum* has been studied by both historians and linguists for a long time. Both disciplines have produced an extensive set of scholarly publications relying on a great variety of approaches that study the gesta and its mysterious author. I examine the Hungarian remnants (and Latin language elements of Hungarian relevance) of the gesta from the perspective of historical linguistics. In this paper I focus on the aspect of historical orthography more specifically.

In my study I start out from the dating of the linguistic record at the turn of the 12th and 13th centuries which is claimed to be most probable by linguists and it facilitates my work that there are several important linguistic records available from this age that are contemporaries of the gesta and which are clearly authentic and include abundant Hungarian language data. The certificate of confirmation of crusaders of Székesfehérvár from 1193 and the Tihany Survey of 1211 are the primary sources in this respect but the historical-orthographic features of the Funeral Sermon and Prayer may also be used in the comparison. Although the genre differences between charters and the narrative historical work obviously result in a different source value in terms of legal authenticity and thus also “onomastic authenticity”, research in historical linguistics in the broader sense of the term is only slightly influenced by this circumstance (or not at all). Meanwhile, I also compare the orthography in Anonymous’ gesta with the general orthographic attributes of the era(s) that are seen as possible dates for the creation of the gesta (around 1217 and in the 1160s-70s) so as to provide additional linguistic arguments for one or the other possible date.

After the articulation of the findings of my research, I finally formulate general lessons learned that are related to the source value of different genres of linguistic records

(including gestas) from the Árpád Era in terms of historical orthography, while also shedding light on certain details of contemporary written culture.

Keywords: Anonymus: Gesta Hungarorum, history of orthography, literacy in the Árpád Era

Tóth Valéria
ORCID: 0000-0003-0822-591X
Debreceni Egyetem
toth.valeria@arts.unideb.hu